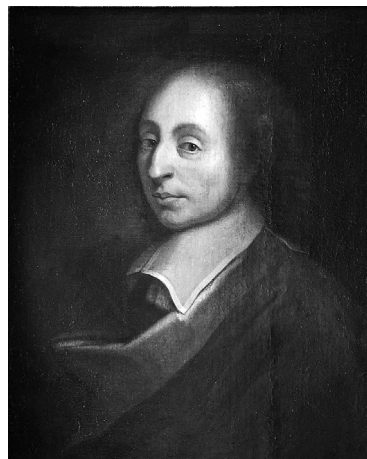

PRATARMĖ

Ši trečioji serijos „XX a. filosofijos kryptys“ knyga skirta vienai įtakingiausių XX a. filosofijos krypčių egzistencializmui (pranc. *existentialisme* iš lotynų kalbos *existentia* – egzistencija) orientuotai į žmogaus egzistencijos unikalumo, mąstančio individo subjektyvumo, jo sąmonės ir būties struktūrų laikinumo teorinį pagrindi-

mą. Egzistencinės idėjos periodiškai iškildavo filosofijos idėjų istorijoje dramatiškų istorinių krizių, sukrėtimų ir tragiškų socialinių lūžių epochomis, kada ypatingą aktualumą įgaudavo konkretaus žmogaus, reflektuojančio savo padėtį pasaulyje, egzistencijos problemos. Šių idėjų apraiškas aptinkame Augustino, Blaise'io Pascalio, Michelio Montaigne's, Arthuro Schopenhauerio, Sørenio Kierkegaardo, Friedricho Nietzsche's, Fiodoro Dostojevskio, Miguelio de Unamuno, Henri Bergsono ir kitų mąstytojų tekstuose. Tačiau ryškiausiai tragiški pesimistiniai egzistencinės filosofijos motyvai nuskambėjo neklasikinės pakraipos atstovų „subjektyviosios ontologijos“ kūrėjų S. Kierkegaardo ir F. Nietzsche's veikaluose, kuriuose pagrindiniu autentiškos filosofijos išeities tašku pirmasis paskelbė „egzistencijos“ kategoriją, o antrasis – jai artimą „gyvenimo“ sąvoką.

Egzistencializmas kaip savarankiška filosofijos kryptis formavosi po Pirmojo pasaulinio karo totalinio nusivylimo Vakarų civilizacijos kultūros vertybių ir humanistinių idealų krizės sąlygomis kaip reakcija į vokiečių klasikinės filosofijos racionalizmą ir socialinį optimizmą. Šių idealų irimo sąlygomis dramatiškai suskambo iracionalūs pesimistinės pasaulėžiūros, tragiško nusivylimo, būties beprasmiškumo, neišvengiamo susvetimėjimo kupini leitmotyvai. Pagrindinių egzistencializmo idėjų komplekso formavimosi ir sklaidoje galime išskirti du skirtingus glaudžiai vienas su kitu susijusius tarpsnius. Pirmasis siejasi su po Pirmojo pasaulinio karo išryškėjusiais kriziniais procesais, kurie buvo apmąstomi Gabrielio Marcelio, Karlo Jasperso ir Martino Heideggerio veikaluose. Šiame tarpsnyje vyravo vokiškoji filosofija, o antrasis – egzistencializmo jau kaip savarankiškos įtakingos ne tik filosofiją, tačiau

Aurelijus
Augustinas

Michel
Montaigne

Blaise Pascal

ir kitas humanistikos sritis aprėpiantis idėjų srautas formavosi Antrojo pasaulinio karo metu Prancūzijoje, pirmiausia Jean-Paul Sartre'o bei kitų jo aplinkos mąstytojų tekstuose.

Priklausomai nuo ištakų ir santykio su Dievo idėja egzistencializme išryškėja dvi skirtingos pakraipos. Pirmoji, kuri formuojasi lemiamoje religinių Kierkegaardo idėjų – *religinis egzistencializmas* (Gabrielis Marcelis, Karlas Jaspersas, Jeanas Vahlis, Nikolajus Berdiajevas, Levas Šestovas). O antroji, kuriai didžiausią poveikį turėjo Nietzsche's idėjos – *ateistinis egzistencializmas* (Martinus Heideggeris, Jean-Paul Sartre'as, Albert Camus, André Malraux, Maurice Merleau-Ponty, Simona de Beauvoir ir kiti).

Ši solidžios apimties knyga tai – pirmas bandymas Lietuvoje viename kolektyviname leidinyje įvairiais požiūriais aprėpti sudėtingą ir daugiasluksnį egzistencializmo filosofijos fenomeną. Jame skaitytojų dėmesiui teikiamas žymiausių Lietuvos tarpukario, išeivijos ir dabartinių įvairių humanistikos sričių atstovų tekstų rinkinys aprėpia daugelį svarbiausių egzistencializmo idėjų genezės, transformacijos, sklaidos skirtingose šalyse ir kultūros srityse ypatumus.

Šios įvairioms egzistencializmo interpretacijoms skirtos knygos sumanytojo ir autorių tikslai yra keleriopi. Pirma, aptarti egzistencializmo idėjines ištakas, jo santykius su žymiausių neklasikinės filosofijos atstovų, pirmiausia Kierkegaardo ir Nietzsche's, subjektyviosios ontologijos koncepcijomis. Antra, įvairiais aspektais išanalizuoti pagrindines egzistencializmo tendencijas, žymiausių jų atstovų teorijas, išryškinti jų idėjų savitumą. Trečia, parodyti egzistencializmo idėjų poveikį įvairioms humanistikos sritims, etikai, estetikai, literatūrai, menui ir pastaraisiais dešimtmečiais vis didesnius mastus įgaunančiam Vakarų ir Rytų mąstymo tradicijų dialogui. Ketvirta, parodyti jo reikšmę tolimesnei Vakarų mąstymo tradicijai, ypač postmoderniam mąstymui ir įvairioms dabartinės humanistikos sritims.

Priminsime, kad egzistencializmo idėjos, vos tik pasirodžius pagrindiniams šios srities veikalams Vakarų Europos šalyse, sulaukė teorinės recepcijos tarpukario Lietuvos filosofijoje. Lietuviškos egzistencializmo tyrinėjimo pradininkais tapo du Kauno Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) auklėtiniai Antanas Maceina ir Juozas Girnius. Pirmasis 1928–1932 m. VDU studijavo lietuvių, vokiečių kalbas, o vėliau, pakviestas Stasio Šalkauskio, gilinosi į filosofiją ir pedagogiką. Maceina 1932–1935 m. studijavo Liuvene, Fribūre, Strasbūre ir Briuselyje, kur tiesiogiai susipažino su Heideggerio filosofija. Kiek jaunesnis Girnius VDU Teologijos ir filosofijos fakultete 1936 m. apgynė diplominį darbą *Martino Heideggerio egzistencialistinė filosofija*. Po studijų baigimo jis 1936–1937 m. tobulinosi Liuveno, Paryžiaus, Freiburgo universitetuose, pastarajame klausė Heideggerio paskaitų, vėliau pokario metais artimai su juo bendravo. Abiejų minėtų lietuviškojo egzistencializmo atstovų filosofijoje egzistencialiniai vokiečių filosofo motyvai paliko gilų rėžį. Jie atsispindėjo jau išeivijoje parašytuose darbuose, jų dalį pateikiame ir šiame leidinyje.

Po pirmojo susidomėjimo egzistencializmo filosofija Lietuvoje tarpsnio okupuotoje šalyje dogmatizuoto marksizmo gyvavimo sąlygomis įsivyravo ilga pauzė, kadangi egzistencializmo idėjos tuomet buvo traktuojamos kaip ideologiniu po-

žiūriu kenksmingas reiškiny. Tačiau atšilimo epochoje, skleidžiantis gyvybingoms egzistencializmo filosofijos idėjoms, atgimė dėmesys šiai filosofijai. Ryškiausiais aptariamo tarpsnio egzistencializmo tyrinėtojais tapo marksizmo skraiste prisidengęs tragiško likimo egzistencialistas Jonas Repšys. Vėlyvuojų sovietmečiu rodėsi ir kitų tyrinėtojų Arvydo Šliogerio, Bronislavo Genzelio, Bronislavo Kuzmicko, Antano Andrijausko, Tomo Sodeikos, Arūno Sverdiolo, Irenos Gaidamavičienės ir kitų tekstai, kuriuose įvairiais aspektais buvo gilinamasi į egzistencializmo filosofijos idėjas. Jų gaivinantis poveikis žmogaus asmenybės gyvenimo prasmės ieškojimui, atsakomybei už savo veiksmus, vidiniam gyvenimiškosios pozicijos pasirinkimui, laisvės, kūrybingumo aukštinimui gūdžiu sovietmečiu Lietuvos intelektualiniam ir meniniam elitui buvo labai stiprus ir svarbus. Tai – paveikė Sąjūdžio ideologijos formavimąsi ir tautinio atgimimo procesų sklaidą.

Šis Lietuvos filosofų darbų rinkinys, skirtas egzistencializmui, yra aštuntoji Lietuvos kultūros tyrimų instituto Komparatyvistinės kultūrologijos skyriaus „Neklasikinės filosofijos ir estetikos“ probleminės grupės inicijuoto tęstinio projekto „Neklasikinė filosofija: didieji mąstytojai“ dalis, kuriame jau pasirodė Arthuro Schopenhauerio, Sørenio Kierkeggardo, Friedricho Nietzsche's, Henri Bergsono ir Martino Heideggerio idėjų analizei skirti įspūdingos apimties tomai. Su minėta leidinių serija tiesiogiai siejasi ir ši „XX a. filosofijos kryptys“, kurios anksčiau pasirodė du išleisti „Posmodernizmo fenomeno interpretacijos“ ir „Psichoanalizės fenomeno interpretacijos“ tomai. Nauja trečioji šios serijos knyga sudaryta remiantis trijų nacionalinių egzistencializmo filosofijai skirtų konferencijų pranešimų medžiaga, papildant ją tarpukario autorių ir kitų žymių Lietuvos ir išeivijos mąstytojų parašytais tektais. Lyginant skirtingu metu parašytus šiame leidinyje patalpintus egzistencializmo problematikai skirtus tekstus akivaizdžiai regimas lietuviškojo filosofinio žodyno tobulėjimas.

Tai pirmasis bandymas Lietuvoje viename leidinyje įvairiais požiūriais kompleksiskai aprėpti sudėtingą egzistencializmo fenomeną. Publikuojami tekstai skiriasi ne tik apimtimi, medžiagos dėstymo stiliumi, tyrimo aspektais, tačiau ir teorinėmis bei metodologinėmis priegomis. Knygą sudaro sudarytojo įvadinis tekstas ir šešios pagrindinės dalys. Jos struktūroje išskiriamos apibrėžiant tyrimo objektą ir pagrindinį analizuojamų problemų lauką.

Pirmosios dalies tekstai leidinyje grupuojami pagal jų atsiradimo laiką ir vietą, o kitos penkios dalys – pagrindinius tyrinėjimo laukus. Dauguma pirmoje dalyje *Egzistencializmas tarpukario ir išeivijos filosofų akiratyje* pateikiamų Antano Maceinos, Juozo Girniaus, Vosylias Sezemano tekstų yra skelbti tarpukario arba išeivijos spaudoje, o Algio Mickūno tekstas yra parašytas specialiai šiam leidiniui. Kitų penkių dalių publikuojami darbai yra grupuojami pagal pagrindinius dalių pavadinimuose išskirtus tyrimo laukus.

Antroje dalyje *Pamatinės egzistencialinio mąstymo idėjos* skelbiami Jono Repšio, Arvydo Šliogerio, Tomo Sodeikos, Nerijaus Stasiulio ir Augustino Dainiaus tekstai aptaria pagrindinius egzistencializmo filosofijos konceptus. Trečioje dalyje *Egzistencialinio mąstymo kilmė* Vaidos Asakavičiūtės, Stanislovo Mostauskio, Žilvino Svirgario,

Henriko Pupelio, Mariaus Kundroto tekstų dėmesio centre yra egzistencinių problemų ištakų tyrinėjimas, pirmiausia neklasikinės filosofijos atstovų Kierkegaardo ir Nietzsche's veikaluose. Ketvirtoje dalyje *Žmogaus egzistencija komparatyvistiniu požiūriu* Audriaus Beinoriaus, Naglio Kardelio, Rasiaus Makselio, Agnieškos Juzefovič, Žilvino Vareikio tekstuose gvildenamos egzistencializmo sąsajos su Rytų tautų mąstymo tradicijomis ir kiti komparatyvistinės analizės aspektai. Penktoje knygos dalyje *Absurdas, viltis ir tikėjimas*, kurią atveria vienintelis puikiai lietuviškai kalbantis leidinio svečias prancūzas vienuolis Pranciškus Xaveras Cazali ir jo kolegos lietuvių autoriai Rūta Marija Vabalaitė, Lina Vidauskytė, Bronius Kuzmickas, Odeta Žukauskienė, aptariami religiniai egzistencializmo aspektai. Šeštoje vainikuojančioje šią knygą dalyje *Lietuviškoji egzistencinio sąmonės nuskaidrėjimo patirtis* Bronislavo Genzelio, Daliaus Jonkaus, Vytauto Martinkaus, Kęstučio Šapokos tekstuose pagrindinis dėmesys sutelkiamas į egzistencializmo filosofijos idėjų poveikį lietuviškajai filosofinei, estetinei ir meninei sąmonei

Tikimės, kad šis solidžios apimties egzistencializmo fenomeno analizei skirtų tekstų rinkinys sulauks įvairių humanitarinių disciplinų specialistų dėmesio, išplės mūsų humanistikos tyrinėjimo lauką, paskatins ne tik tolesnius egzistencializmo filosofijos tyrinėjimus, tačiau ir, kas nemažiau svarbu, suintensyvins jo veiklą vertimus.

Reiškiu gilią pagarbą ir dėkingumą visiems, ypač filosofui dr. Žilvinui Svigariui, prisidėjusiam prie pirmo knygos skyriaus parengimo ir dr. Vytautui Rubavičiui, geranoriškai padėjusiam šį sudėtingą sumanymą įgyvendinti. Dėkojame už vertingas pastabas recenzentams akademikui prof. habil. dr. Algirdui Gaižučiui, prof. (H.P.) Tomui Kačerauskui ir prof. (H.P.) Vytautui Radžvilui. Esu dėkingas Lietuvos kultūros tyrimų instituto Leidybos skyriaus vadovei, dailininkei ir maketuotojai Skaistei Ašmenavičiūtei, redaktorei Margaritai Dautartienei, asmenvardžių rodyklės sudarytojai Ingai Laužonytei ir visiems, padėjusiems parengti šį leidinį spaudai.

Sudarytojas ir mokslinis redaktorius
akad. Antanas Andrijauskas